

BOLDOG ZOLTÁN

Amikor a versnek vulvája van

VÉCSEI RITA ANDREA: EGY REGGEL FUTNI KEZDEK

Műút-Könyvek
Miskolc, 2016
92 oldal, 2100 Ft

”

Vécsei Rita Andrea kötetéhez nehéz hozzájutni, én is pdf-ként olvasom, ezért írásomat hazugság lenne könyvkritikának nevezni. A másik dolog, amit fontosnak tartok hangsúlyozni, hogy férfi olvasó vagyok, Vécsei Rita pedig nő. Ezen a tényen az sem változtat, hogy megpróbálom őt lírai éneknek nevezni, magamat meg befogadónak, kritikusként, recenzensnek. Hazugság lenne a távolságtartó, elemző beszéd, az irodalomban erőltetett elemző, objektivitást sugalló hang, a semleges nem, pontosabban a nem semlegessége. Maga a borító (szintén pdf-ben kaptam) és a belív is felkínálja a szerzőnek és szövegeinek, tehát a versekben megszólaló beszélőnek az összekapcsolását, a vallomásos megnyilatkozást. Ezt erősíti, hogy a következő ígérettel lépünk be a könyvbe: *Vécsei Rita Andrea Egy reggel futni kezdek*.

Az, hogy egy könyv borítóján egy nő neve olvasható, még nem jelenti azt, hogy a kötet és a benne szereplő szövegek is ilyen neműek lennének. Ezeknek a verseknek azonban vulvájuk van. S előszeretettel mutogatják. Amikor nem mutogatják, akkor is többségében nőiesek. Nőként viselkednek. Társadalmi nemük tehát egyértelműen az. Sőt mintha éppen azon dolgoznának, hogy az eddig költészet ábrázolta gyengébbik nemet bátrabban mutassák be: erősebbnek, uralkodóbbnak, „férfiasabbnak”. Például így: *„Nem akarnak mást igazán, jól / megbaszni, és ennyi. / De arról csönd van, / hogy előtte te basztad meg őket.”* (Irány)

Ez az iránymutatás már a kötet elején egy merész azonosítással kezdődik. A megszólaló női hang Jézus figurájával mossa össze magát, akinek egy-egy stigmája egy-egy (vagy egyetlen) férfihoz, a velük (vagy a vele) való feltételezett szakításhoz kötődik: *„Őt sebem egyike te vagy.”* (Jelölt dolgok istenei) Ha viszont a nő Jézus, a férfiak a cím és a refrén alapján egyidejűleg két fogalommal hozhatók kapcsolatba. Egyrészt isteni figurákká válnak, másrészt ők lesznek a nő-Krisztus fájdalomának okai. A provokatív keresztény értelmezés lehetőségét többször megerősíti a kötet, például a kezdő

verset követő *Arámival* vagy a jóval később olvasható *stációk* cíművel, ahol a megszólalónak a hatvanötéves anyjához fűződő viszonya a téma, azaz a nőiség két időbeli állomása kerül egymás mellé. Ebből is látható, hogy a kötet versei erőteljesen kimozdítják a nőt a lírában betöltött megszokott szerepből.

Mert mi történik a költészetben? A nő általában múzsa. Valahol hallgat a távolban, mesziről gyűlölik és/vagy szeretik. Ha mégsem múzsa, hanem szerző, akkor gyakran olyan lírai alannyá válik, akiről eldönthetetlen, hogy nő vagy férfi. Egyáltalán nem vagy csak elvétve reflektál nőiségére, mert talán nem ez a probléma érdekl, hanem egy egyetemes kérdés. Ritkán olvashatunk női szerzőtől a nőiségről, női problémákról, legyen az szerelem, mint Szapphó *Édesanyám, nem perdül a rokka* című versében vagy akár a magány érzése Czöbel Minka számos alkotásában. Ritkán találkozik egymással a szerző biológiai-társadalmi neme a szöveg reflektált nemével. Verset menstruálni például nem láttam – eddig. „Nem vagyok nő, ha combomon folyik a vér.” – tudniillik, akkor a férfi nem létesíthet vele nemi aktust, tehát nem tudja szexuális értelemben nőként kezelni, legalábbis a *Jelölt dolgok istenei* című vers egy lehetséges olvasata szerint.

Ez a lehetséges olvasat viszont azt mutatja, hogy helyenként egy erőteljesen sztereotip férfiképet vázol fel Vécsei Rita Andrea költészete. „*Kávét főzni, fénymásolni, kiverni neki, nem gondolkodni.*” – így jelennek meg a feltételezett férfi vágyak a *Borderline*-ban, amely (címe is mutatja) erősen radikalizálja a női megszólaló mentális állapotát. Másol Szindbádhoz válik hasonlónak a maskulin figura, aki Majmunkának hívja a nőt, s cserébe ezt kapja: „*Ó, te gazember, kiáltok mindig, amikor belép.*” (*Arámi*)

A férfi és a nő közötti különbséget a *Sacrificium* című költői példázattal ábrázolja a kötet, egy sziklamászás során így érzékelteti, milyenek egymáshoz képest: „*A nőnek nehéz volt másznia, / csak hátranyúlt / kivette, / és eldobálta, ami terhére volt. // A férfi szirttről szirtre ugrált, / nyújtotta szép, finom kezét, / hogy ne maradj el tőlem, istenem. // Nem vett magára súlyt, és nem adott / színes házakról képeslapot, / amiye volt, nem szórta szét. // Inkább egy várfal hűvös tövében ült, / nézte, ahogy távol a másik hátradől, / puhán, a semmire.*”

A férfi az erős, a jelenben él, a nőre várakozó, a kényelmes. A nő a gyenge, a praktikus, a jövőre is gondoló, a gondoskodásra szoruló, a lemaradó. Talán nem véletlen, hogy a vers vázolta nemi szerepek éppen a vallásos műfajjal és egy mitologikus retorikával kapcsolódnak össze. A kötetben olvasható alkotások nagy része azonban ennek a viszonyoknak a radikális kimozdítására törekszik. Többek között az ilyen formában megszólaló női hanggal: „nyílj ki, ordítoztad, nyalj ki/gondoltam, érdes vagyok és forró, / mint a kemence, ahol kiégettek, / mi vagy te hozzájuk képest, karom / csípőmhöz szorul, combjaim/ egymáshoz, köldököd csodálatos, / oda célozz, ha van botod”. (*terrakotta*)

Mi ez, ha nem pornó? – tehetnénk fel a kérdést, de a választ egy másik vers (*melamosquidproquod*) rögtön meg is adja. „[P]ornót néztem a neten / mindenféle kategóriából lehetett választani, / az animalról eszembe jutott az albertina/ jó kis kiállítás tavaly ősszel”. A vers végén sikerül összekapcsolni a pornót a magas művészetel, miközben a szöveg szépen átformálja azt a sztereotípiát, hogy a férfiak mind disznók. Tudniillik ezek szerint a nők is. Vagy egyikük sem, és a kötet csak a maga természetességében mutatja be a vágyakat, amelyek a párázástól (ez szintén Vécsei szóhasználata) a művészetekig terjednek, s ugyanúgy megvannak a nőben, mint a férfiban.

A csalódott, megbezett, elhagyott nő pozíciója csak egyik vetülete a versekből körvonalazódó feminin figurának. A megszólaló ugyanis a többi nőhöz képest is definiálja magát, és

ennek során reflektál a testiséggel kapcsolatos problémákra, amely meghatározza a saját alakjához való viszonyát is: „hatnak rám. kölcsönösen hatunk egymásra. / j.-t zavarja a melle. lefelé néz, mondja. / megmutatja. jóképű a plasztikai sebész. / nevetgéltek, amíg a vonalakat rajzolta.” (*a barátnőim*) A kötet azonban az előzőekhez hasonlóan nem ítélkezik a jelenség, a plasztikai beavatkozások, a botoxozás fölött. Inkább az zavarja, hogy a barátnői meg akarják fosztani a széppé válás lehetőségétől, azaz a testi kérdés lelki, lélektani dimenzióját, magát az önzést helyezi a vers középpontjába.

A test a legtöbbször csak apropó a lélekről való beszédre, és a kötet gyakran azt tükrözi: az érzések nemileg meghatározottak. A nőiség meghatározza a pornó, a magas művészet, tehát az esztétikum befogadásának módját. Ha valami, akkor ez Vécsei Rita Andrea kötetének egyik provokatív olvasata. Fontos neki a nő, a hozzá kötődő sztereotípiák, de mégsem kizárólag ezekkel harcol, hanem magáról közöl esettanulmányokat. S közben képet kapunk arról, hogyan látja a férfit, jelen (ön)vizsgálat mellékszereplőjét.

Vécsei Rita Andreát azonban a nő mint határhelyzet is érdekli. Ez az átmenetiség jelenik meg a *Maori* című versben, ahol a szöveg megvezeti az olvasót a női test reakciói segítségével. Miközben egy férfi énekel a háttérben, egy női masször kényezteti a nőt, aki úgy ír érzéseiről, mintha egy férfival szeretkezne. „Nem tudom eldönteni, király vagy hercegnő.” – olvashatjuk a zárlat előtti sorban.

Az idegen nők sorsa iránti vonzódás legkidolgozottabb esettanulmánya a *Születésnap, egy idegen asszonyé* című. Itt maga a lírai én is elidegenedik saját anyanyelvétől, és annyira közel kerül az ábrázolt idegen asszonyhoz, hogy a szöveg végén oroszra vált. Ezek az alkotások is bizonyítják, hogy Vécsei Rita Andrea helyenként kiváló poétikai megoldásokkal lép túl a költészetben megszokott nőábrázolásokon, és egyik legfontosabb gesztusa, hogy hangot ad az addig néma, távolból figyelő figuráknak, az ő érzéseiknek.

A nő egy idő után elkezd átalakulni anyává, akit a fiáért való aggodalom készíttet arra, hogy megvizsgálja saját anyaságának történetét: „A fiam testébe nyúlnak, most nyúlnak bele. / Várom, milyen lesz, amikor először meglátom. / Majd átölelem. / Amikor megszületett, úgy szóltak rám, hogy átölelhetem.” (*Bevágások*) A fiú a kórházban traumatikus témája különös családarádást indít el a kötetben, egymás után jelenik meg az anya, a nagypapa, a nagymama és a Dédi. A kötet befelé fordul attitűdje nosztalgikusra vált, és előkerül a nagymama Doxa karórója, maga az órás, végül a megszólaló mögött körvonalazódnak kezd a kislány katicás fürdőnadrágban, a hasára csöppenő lével és a szüzesség elvesztésével. Mintha a kötet eleji nő a múltba kiterjesztve jelenne meg, vagy akár a nőiség a maga személyes történetiségében kapna új jelentést, és megadná a háttérét a felnőttkori érzéseknek.

A nőiséggel sokrétűen, kimagasló érzékenységgel foglalkozó kötet néhány zavaró gesztust is tesz. Az egyik, hogy túl okosnak szeretné mutatni magát, és ezzel erősen behatárolja, leszűkíti saját – verseskötetről lévén szó egyébként sem túl széles – közönségét. Gondolok itt a három mottóra (Kun Árpádtól, Vlagyimir Szorokintól és Szív Ernőtől), amelyek leginkább a szerző tájékozottságát bizonyítják a kortárs magyar irodalomban, és egyfajta önlegitimációs stratégiaként is értelmezhetők. Tudniillik Vécsei Rita Andrea kijelöli, kinek a nyomdokain halad, és ezáltal a kánonban már az ő neve is megjelenik a #kunárpád, #szívverő és #szorokin kifejezésekre kattintva. Ezzel együtt azt sugallja az olvasónak, hogy jelen szerzők műveikhez kapcsolódik a sajátja, így kilencven oldalnyi verséhez magas küszöbként több mint ezer oldal előszöveget kapcsol. Ez jelen kritikusan kívül a közolvasót is hasonlóan frusztrálhatja, és inkább sznob attitűdnek tartható, mint a műveltségéből adódó eleganciának.

A másik zavaró gesztus a nyelv töredezettsége, amely zakatolóvá és olykor monotonná teszi a kötetet. A rengeteg írásjel, a közbe- és hátravetések, a kihagyások és lezáratlanságok magyarázhatók a megszólaló lelkiállapotával, sőt a futással, a rohanással mint a szaggatott világerzékelés forrásával, de ilyen gyakran és zsúfoltan alkalmazva kevésbé olvasóbarátak. Ezt helyenként ügyesen ellenpontozza a szerkesztés, például a *kopákábáná* esetében, amikor a tánc válik szövegszervező erővé, az írásjelek elmaradnak, nem akadályozzák a versáradást, amely így az *Egy reggel futni kezdek* egyik legkellemesebb, legkönnyedebb darabjává válik. De ugyanígy megfelelő helyen pihenhet meg a szem az *ugyanúgy* című vers gördülékeny, központozás nélküli, a témához jobban illő felépítése miatt.

Vécsei Rita Andrea kötete hiánypótló darabja a kortárs magyar irodalomnak, ahol gyakran felmerül a vitatéma: létezik-e női irodalom. Az *Egy reggel futni kezdek* olvasása után nehéz azt mondani, hogy nem. A hiánypótlás azonban ilyen alacsony példányszámmal, a kötet nehéz hozzáférhetőségével groteszk állításnak tűnik. Így csak reménykedhetünk abban, hogy az egyébként is a politikai támadások középpontjába került genderstudies keretei között valaki Szabó T. Anna, Tóth Krisztina vagy Varga Melinda hasonló, a nőiségről beszélő versei mellé teszi Vécsei Rita Andrea könyvét, amely alapján kiderül, hogy egy női versnek nemcsak vulvája, hanem jól artikulált, messze hangzó beszédje is van.

